



UDK: 37.091

Muxlisa JUMAYEVA,
Toshkent davlat pedagogika universiteti tayanch doktoranti
E-mail: jumayevamuxlisa40@gmail.com

Xalqaro innovatsion universiteti pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent A.Ochilov taqrizi asosida

PEDAGOGICAL ASPECTS OF DEVELOPING THE CREATIVE AND CRITICAL THINKING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Annotation

This article discusses the relevance of the ability of every individual to understand the world, comprehend the laws of life and society in a multifaceted manner, and be aware of the worldview, ideas, and interests of various nations and peoples. This ability requires the development of both creative and critical thinking. The article also examines the current conditions under which future educators should develop these skills, as well as the methods and approaches for fostering them, presented in a systematic manner.

Key words: Creative thinking, critical thinking, primary school, teachers, development, worldview, society, methodology, problem-solving skills, intellectual growth.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОГО И КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

В данной статье рассматривается актуальность способности каждого человека понимать мир, всесторонне осознавать законы жизни и общества, а также знать мировоззрение, идеи и интересы различных народов и наций, что требует развития креативного и критического мышления. Особое внимание уделено условиям, в которых будущие педагоги должны развивать эти навыки, а также методам и подходам их формирования, которые представлены систематически.

Ключевые слова: Креативное мышление, критическое мышление, начальная школа, учителя, развитие, мировоззрение, общество, методология, навыки решения проблем, интеллектуальный рост

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING KREATIV VA TANQIDIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK JIHATLARI

Ushbu maqolada bugungi kunda har bir shaxs dunyoni anglashi, hayot va jamiyat qonuniyatlarini har tomonlama idrok etishi, yer yuzidagi turli xalqlar va millatlar dunyoqarashi, g'oyasi, maslak-muddaolarini bilish uchun ham kreativ va tanqidiy fikr yurita olishi davr talabi ekanligi, bo'lajak pedagoglarning kreativ va tanqidiy fikr yurita olishining hozirgi kundagi shart-sharoitlari, rivojlantirish usullari tizimli tarzda bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Kreativ fikrlash, tanqidiy fikrlash, boshlang'ich sinf, o'qituvchi, rivojlanish, dunyoqarash, jamiyat, metodologiya, muammoni yechish ko'nikmasi, aqliy o'sish.

Kirish. Jahon ta'lim va ilmiy tadqiqot muassasalarida tahliliy fikrlashga ega, muammolarni chuqur o'rganib, ularni hal qilishning samarali usullarini aniqlay oladigan, shuningdek, turli fikr va mulohazalarni baholab, munozara yurita oladigan shaxsni shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Ularning zamonaviy tendensiyalarga mos holda mantiqiy dalillarga asoslangan xulosa chiqarish, isbotlar bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirish ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

So'nggi yillarda mamlakatimizda oliy ta'lim sifatini oshirish, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini ijodiy fikrlashga va hayotiy muammolarni samarali hal qilish yo'llarini topishga yo'naltirish bo'yicha muhim huquqiy-me'yoriy asoslar yaratilmoqda. "Kadrlarning bilim va malakasini xalqaro darajaga olib chiqish" ustuvor vazifa sifatida belgilangan bo'lib, bu esa pedagogik oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini yanada takomillashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ va tanqidiy

fikrlashini rivojlantirish, ta'lim jarayoniga innovatsion ta'lim sharoitini tatbiq etishning konseptual asoslari A.Abduqodirov, B.Abdullayeva, U.Begimqulov, Z.Nasimova, MDH olimlaridan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishning o'ziga xos jihatlari A.V.Korjuev, V.A.Popkov, Ye.L.Ryazanova, xorijlik olimlardan P.P.Blonskiy, L.N.Kogan asarlarida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kreativ va tanqidiy fikrlashni shakllantirishning ahamiyati ilmiy asoslab berilgan. Tadqiqotchi-olim N.A.Podgorskaya kreativ fikrlashga quyidagicha ishora qiladi: "Kreativ fikrlash shunchaki tasodifiy fikrlashdan farq qiladi. Kreativ fikrlash bilim va tajribaga asoslangan haqiqiy kompetensiya bo'lib, insonlarning keskin va murakkab vaziyatlarda kutilgan natijalarga erishishga sharoit yaratadi. Ta'limning vazifasi o'quvchilarni kelajakda muvaffaqiyatga erishishlari uchun zaruriy kompetensiyalar bilan ta'minlashdan iborat. Bular sababli ular globallashtirish jarayonida tez o'zgarib borayotgan, savodxonlik va raqamlash ilgari surilgan va hozirgi zamon talablariga ega moslashuvchan ishchilarni dunyoga moslashishiga yordam beradi. Kreativ fikrlashni o'quvchi yoshlar egallashi natijasida ularda dolzarb muammolarni yechish uchun yangi texnologiyalardan foydalanib, hali yaratilmagan sektorlarda ishlash, shu qatorda mashina bajara

olmaydigan ishlarni bajarish va global muammolarni yechish qobiliyatlarini rivojlanadi.[8]

Tadqiqot metodologiyasi. Hozirgi kunda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish jarayonining pedagogik imkoniyatlarini tahlil qilish, ularning divergent va konvergent tafakkur shakllarini uyg'unlashtirish asosida kreativ va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish, shuningdek, ushbu jarayonning modelini takomillashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Ta'lim jarayonida kreativ va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun quyidagi omillar muhim ahamiyat kasb etadi:

o'quvchida mustaqil va o'ziga xos nuqtai nazarni shakllantirish;

turli fikrlarni taqqoslab, ularning afzalliklarini asoslash mahoratini rivojlantirish;

murakkab masalalarni yechish qobiliyatini shakllantirish;

dalillarga asoslangan holda bahs yuritish ko'nikmasini rivojlantirish;

umumiy xulosaga kelish uchun jamoaviy ishlash qobiliyatini shakllantirish;

shaxsiy tajriba va dunyoqarashning qarashlar va tasavvurlarga ta'sirini anglash.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining tanqidiy va kreativ fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish uchun mavhum nazariy bilimlarni o'rganishdan ko'ra, ularni faol fikrlash jarayoniga jalb qilish va o'z tajribalarida amaliyotga tatbiq etish imkoniyatini yaratish samaraliroq hisoblanadi. Ayniqsa, o'qituvchilar o'zlari dolzarb muammolarni ilgari surib, ularga yechim izlashda ishtirok etgan taqdirda, kreativ va tanqidiy fikrlash yanada faol shakllanadi.

Tadqiqot jarayonida belgilangan maqsadlarga erishish va qo'yilgan vazifalarni hal qilish uchun quyidagi usullardan foydalanish maqsadga muvofiq: nazariy (tahliliy-sintetik, qiyosiy-taqqoslash, analogik, modellash), diagnostik (so'rov, test, kuzatish, loyihalash), prognostik (ekspert baholash, mustaqil baholarni umumlashtirish), pedagogik tajriba-sinov hamda matematik (statistik ma'lumotlarni qayta ishlash, natijalarni grafik tarzda ifodalash). Ushbu yondashuv yuqori samaradorlikka erishishda muhim ahamiyat kasb etadi. [5]

Tahlil va natijalar. Kreativ va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bu ma'lum yosh davrida o'rgatish tugallanishi va unutilishi mumkin bo'lgan masala ham emas. Kreativ va tanqidiy fikrlashga olib boradigan aniq-ravshan yo'llar yo'Q. Biroq o'qitish shartlarining muayyan to'plami borki, uning yordamida kreativ va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish mumkin. Bunda novatsiya va innovatsiyalardan foydalanish juda muhim.[3]

Novatsiya va innovatsiyalar o'rtasidagi asosiy farqlar

Asosiy farqlar	
Novatsiya	Innovatsiya
amaldagi nazariya doirasida qo'llaniladi; ko'lam va vaqt bo'yicha chegaralanadi; metodlar yangilanadi; natija avvalgi tizimni takomillashtiradi	tizimli, yaxlit va davomli bo'ladi; ma'lum amaliyotda yangi faoliyat tizimini loyihalaydi; subyektlarning faoliyati to'la yangilanadi; yangi texnologiyalar yaratiladi; faoliyatda yangi sifat natijalariga erishiladi; amaliyotning o'zi ham yangilanadi

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kreativ fikrlashning zaruriyati ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, o'quvchilarning intellektual va ijodiy salohiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Kreativ fikrlash o'qituvchilarga yangi va innovatsion pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqish, o'quvchilarning qiziqishlarini uyg'otish va ularning o'quv faoliyatini samarali tashkil etish imkonini beradi. Amalga oshirilgan tahlillar natijasida hamkorlikka yo'naltirilgan pedagogik jarayonlarda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarda kreativ va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarining shakllanishi ularga quyidagi imkoniyatlarni berishi aniqlandi[24]:

bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarning fikrlash jarayoni jadallashadi;

bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilar o'z oldilariga aniq maqsadlar qo'ya boshlaydilar hamda ushbu maqsadga erishish yo'llarini izlaydilar;

bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilar o'zaro birlari bilan faol muloqotga kirishish ko'nikmasini egallay boshlaydilar;

bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarda bilim olish, yangi axborotlarni o'zlashtirishga bo'lgan qiziqish ortadi;

o'quv-biluv jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarda faollik ta'minlanadi;

bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarda ular orasida vujudga kelgan rang-barang fikrlarni tinglash va mushohada qilish ishtiyoqi kuchayadi;

bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarda o'z fikrlarini dadil bayon qilish ehtiyoji vujudga keladi;

bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilar egallagan bilim va tushunchalarini qayta ishlash, ular yordamida fikr ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladilar.[7]

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Bugungi ta'lim tizimining asosiy muammolaridan biri – shaxsni kreativ va tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lishga yo'naltirishdir. Bunday shaxs nafaqat fikr va mulohazalarni tahlil qila olishi, balki ularni asoslab bera olishi, muammoning tub mohiyatini anglab yetishi va uning turli yechimlarini topa olishi kerak. Shuningdek, u haqiqat bilan shaxsiy fikr yoki taxminni farqlay olishi, dalillarga asoslangan xulosalar chiqara bilishi lozim.

Oliy ta'lim jarayonida kreativ va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, kelajakdagi boshlang'ich sinf o'qituvchilarini hayotiy muammolarni ijodiy hal qilishga yo'naltirish, o'z-o'zini rivojlantirish va tarbiyalash ko'nikmalarini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Kreativ va tanqidiy fikrlash – bu g'oya va imkoniyatlarni ijodiy uyg'unlashtirish, mavjud konsepsiyalarni qayta ko'rib chiqish va yangicha talqin etish jarayonidir. Bu faol va interaktiv bilim olishning turli darajalarida bir vaqtda amalga oshiriladigan murakkab jarayondir.

Kreativ va tanqidiy fikrlash yuzaki mulohazalar bilan cheklanmaydi, aksincha, faktlarning sabablari va oqibatlarini tahlil qilishga yo'naltirilgan. Ushbu fikrlash turi shubha qilish, mavjud haqiqatlarga tanqidiy yondashish, turli nuqtai nazarlarni ishlab chiqish hamda mantiqiy dalillarni himoya qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun ma'qul va noma'qul me'yorlarni tushunishi, ularni tahlil qilish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. Ular muayyan vaziyatlarni anglab yetganlaridan so'ng, kreativ va tanqidiy tahlil jarayoniga faol kirishadilar. Ushbu jarayon onglik tamoyiliga asoslanadi va tahlil bilan haddan oshish o'rtasidagi farqni anglashni talab qiladi.

Innovatsion faoliyatning shakllanishi shaxsiy tashabbus va izlanish bilan bog'liq. Yangi g'oyalar va innovatsion yondashuvlarni yaratish uchun shaxs mavjud muammolarni har xil usullarda hal qilishni o'rganishi kerak. Buning natijasida inson har qanday hodisaga o'ziga xos yondashuv shakllantirib, mazmunni izlash va yashirin jihatlarini anglashga intiladi.

ADABIYOTLAR

1. Abduqodirov A.A. Masofali o'qitish nazariyasi va amaliyoti. Monografiya. -T.-"FAN" nashriyoti, 2009. -145 b.
2. Braun T.P. Adaptation of students to training conditions in high school as the factor of active interaction of the individual with the educational environment // Bulletin of the Kostroma University named after N. A. Nekrasov, 2007, № 3. P. 20–26.
3. Eshmuradov A.M., Xaytbaev A.F. Masofaviy o'qitishning asosiy maqsadi, xususiyatlari va muammolari. "Hozirgi sharoitda yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda o'qitishning zamonaviy tizimlari va texnologiyalarini qo'llash masalalari" Respublika ilmiy-uslubiy konferensiyasi ma'ruzalar to'plami. Toshkent 2021. 74-76-bet.
4. Fayzullaeva B.B., Axmedov B.I. Mutaxassislik fanlarini o'qitishda masofaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish. "Hozirgi sharoitda yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda o'qitishning zamonaviy tizimlari va texnologiyalarini qo'llash masalalari" Respublika ilmiy-uslubiy konferensiyasi ma'ruzalar to'plami. Toshkent 2021. 143-146-bet.
5. Durmenov Sh.N. Muammoli-qidiruv texnologiyalari o'quvchilarning chaqiriqqacha harbiy tayyorgarlikda kreativ va tanqidiy fikrlash va qobiliyatlarini rivojlantirish strategiyasi sifatida. Proceedings of Global Technovation 4th International Multidisciplinary Scientific Conference / Hosted from Paris, France / <https://conferencepublication.com> February 27th 2021. 93-97-b.
6. Mahmudov M. Akmeologik yondashuv asosida bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilari pedagogik mahoratini rivojlantirish. "Xalq ta'limi" ilmiy-metodik jurnali. 2021. № 6. 84-88-b. www.xtjurnali.zn.uz
7. Niyozova I.N. Kreativ va tanqidiy rivojlantiruvchi strategiyalar haqida nazariyalar va ulardan foydalanishning mohiyati. Synergy: Journal Of Ethics And Governance. Volume: 01 Issue: 06 | 2021. ISSN: 2181-2616. 28-37-betlar. 28-37-betlar.
8. Qarajayeva D.N. Huquqshunos faoliyatida kreativ va tanqidiy fikrlashning ahamiyati. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences August 2022. 215-221-b.
9. Qo'ysinov O.A. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-pedagogik ijodkorligini rivojlantirish shartlari va bosqichlari. Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar. 2021 yil №3.
10. Rasulova Z.D. Texnologiya darslarida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalaridan foydalanish/ "Science and Education" Scientific Journal / ISSN 2181-0842 October 2021 / Volume 2 Issue 10/ 2021 yil. 471 - b
11. Raximov Z. Ta'lim islohotlarini amalga oshirishda pedagogda mujassam bo'lishi zarur bo'lgan kasbiy sifatlar. Zamonaviy ta'lim / Sovremennoe obrazovanie. 2022, 5 (114). 25-32-b.
12. Robert H. Ennisning kreativ va tanqidiy fikrlash moyilligi: ularning mohiyati va baholanishi. Norasmiy mantiq jildi 18, № 2 & 3 (1996): 165-182, 166-bet.